

Krzysztof Kowalski

POCZYNAJĄC OD POJEDYNCZYCH PRZYPADKÓW, CZYLI RZECZ O POLSKO-NIEMIECKIEJ WYMIANIE STAROŻYTNOŚCI POMORSKICH

P Przed niemal pięćdziesięciu laty zrodził się pomysł unormowania losów zbiorów archeologicznych Pomorskiego Muzeum Krajowego w Szczecinie (Pommersches Landesmuseum), które po II wojnie światowej częściowo pozostały w Szczecinie, a po części znalazły się w Stralsundzie. Wprawdzie szybko przybrał on postać projektu wymiany akceptowanego przez muzealników w obu ośrodkach, jednak na jego urzeczywistnienie trzeba było poczekać jeszcze wiele lat. Dopiero przemiany polityczne przełomu lat 80. i 90. XX w. w Europie Środkowej i Wschodniej umożliwiły ponowne przystąpienie do polsko-niemieckich rozmów na temat uporządkowania przedwojennej kolekcji starożytności pomorskich. Rozpoczęty wówczas dialog pomiędzy archeologami z obu sąsiadujących regionów, Pomorza Zachodniego i Meklemburgii-Pomorza Przedniego (Mecklenburg-

Vorpommern), przeniesiony został wkrótce na szczebel Ministerstw Spraw Zagranicznych obu państw, a podstawą do wszczęcia negocjacji stał się Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy zawarty w Bonn 17 czerwca 1991 r., w którym obie strony zapewniają, iż będą dążyć do *rozwiązywania problemów związanych z dobrami kultury i archiwaliami, poczynając od pojedynczych przypadków* (art. 28 pkt. 3)¹.

Podstawę koncepcji wymiany zabytków archeologicznych między instytucjami z sąsiadujących krajów stanowiła jedna z zasadniczych cech muzealnictwa archeologicznego, a mianowicie silny związek gromadzonych kolekcji z określonym terenem, którego zakres uwarunkowany jest historycznie, administracyjnie oraz rozmieszczeniem i rangą placówek muzealnych². W tym przypadku, zasada terytorializmu,



1. Harpun z poroża wydobyty z Odry (średnia epoka kamienia). Police, pow. loco

1. Antler harpoon taken out from the Oder River (Mesolithic). Police



2. Figurka niedźwiadka z bursztynu znaleziona w torfie (młodsza epoka kamienia?). Słupsk, pow. loco

2. An amber bear figurine, found in a peat bog (Neolithic?). Słupsk

zapropozowana już po pierwszej autopsji stralsundzkich zbiorów na początku lat 60. XX w. przez prof. Władysława Filipowiaka³, oznaczała przekazanie stronie polskiej zabytków odkrytych przed 1945 r. w obecnych granicach Polski, a partnerom niemieckim – muzealiów pochodzących z miejscowości położonych w aktualnych granicach Niemiec. W tym też kierunku prowadzone były negocjacje na szczeblu dyplomatycznym oraz ostateczne uzgodnienia dokonane pomiędzy dyrektorem Muzeum Narodowego w Szczecinie, Lechem Karwowskim, a ówczesnym archeologiem krajowym w Urzędzie Ochrony Konserwatorskiej Zabytków Archeologicznych Meklemburgii-Pomorza Przedniego (Landesamt für Bodendenkmalpflege Mecklenburg-Vorpommern), prof. dr. Friedrichem Lüthem. Realizacja projektu dobiegła końca w 2009 roku.

Właściwe rozumienie istoty tego wydarzenia wymaga przytoczenia historii szczecińskiego zbioru starożytności pomorskich⁴. Początki ich gromadzenia sięgają 1. połowy XIX wieku. Kolekcjonowanie i ochrona dóbr kultury regionu łączą się z powstaniem Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza (Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde)⁵. Jego zasoby stały się podstawą największego i najbardziej reprezentatywnego zbioru muzealiów z całej ówczesnej Przewincji Pomorze, a najliczniejszą grupę stanowiły w nim zabytki archeologiczne⁶. W dziejach tej kolekcji można wydzielić kilka etapów, odpowiadających zapoczątkowaniu i organizacji, peregrynacjom po przedwojennym Szczecinie i reorganizacji, rozproszeniu oraz ponownemu uporządkowaniu. Skrócone kalendarium losów szczecińskich zbiorów prahistorycznych przedstawia się następująco:

- 1824-1878 – powołanie Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza i początki systematycznego kolekcjonerstwa zabytków archeologicz-

3. Zdobione bransolety brązowe ze znaleziska gromadnego w torfie (starsze/młodsze okresy epoki brązu). Nieborowo, pow. pyrzycki
3. Adorned bronze bracelets from a collective find in a peat bog (early/late periods of the Bronze Age). Nieborowo, Pyrzyce District
4. Zapinka płytkowa i bransoleta nerkowata z brązu pochodzące ze skarbu (młodsze okresy epoki brązu). Dzwonowo, pow. stargardzki
4. Plate fibula and kidney-shaped bronze bracelet from the treasure (later periods of the Bronze Age). Dzwonowo, Stargard District
5. Naszyjniki wieńcowate z brązu ze znaleziska gromadnego (wczesna epoka żelaza). Karkowo, pow. stargardzki
5. Bronze twisted necklaces („Wendelrings”) from a collective find (early Iron Age). Karkowo, Stargard District





6. Zdobiony naszyjnik z cylindrycznymi zakończeniami z grobu ciałopalnego (okres przedrzymski). Długie, pow. stargardzki
6. Adorned necklace with cylindrical endings from a cremation tomb (pre-Roman period). Długie, Stargard District

nych w Szczecinie. Kompletowanie informacji o dotychczasowych i nowych odkryciach starożytnych osiedli, miejsc kultu, cmentarzysk i grobowców (m.in. kontakty z władzami lokalnymi i sporządzenie wykazu źródeł archeologicznych⁷). W ślad za tym rozpoczęto gromadzenie zbiorów dawnej kultury regionu z całej ówczesnej Prowincji Pomorze. Przechowywano je w niewielkich pomieszczeniach przeznaczonych na ten cel w Zamku Książąt Pomorskich, gdzie możliwości wystawiennicze były znikome.

- 1879-1911 – założenie Muzeum Starożytności (Antiquarisches Museum) w południowym skrzydle Zamku Książąt Pomorskich i szersze udostępnienie zwiedzającym kolekcji, określonej jako Zbiór Starożytności Pomorskich (Die pommersche Altertums-Sammlung). W tym okresie rozpoczęła wieloletnią działalność Adolf Stubenrauch – kustosz zbiorów i konserwator zabytków – która zaowocowała intensyfikacją rejestracji odkryć archeologicznych. Zasoby muzealne Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza liczyły już wtedy ok. 7 tys. numerów inwentarza i w dużej części złożone były z zabytków archeologicznych.
- 1912–1923 – przeniesienie zbiorów do Muzeum Miejskiego (Stadtmuseum) w Szczecinie utworzonego w gmachu wybudowanym na obecnych Wałach Chrobrego. Kolekcja starożytności pozostała nadal pod opieką Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza, a zabytki eksponowano na wystawie stałej. W tym czasie opiekę nad kolek-

cją przejął Otto Kunkel – późniejszy założyciel i dyrektor nowego muzeum pomorskiego i konserwator zabytków archeologicznych.

- 1924-1933 – okres rozkwitu muzeów regionalnych i intensyfikacji ochrony zabytków archeologicznych na Pomorzu. O. Kunkel propagował ideę organizacji w Szczecinie muzeum historii kultury Pomorza bazującego na kolekcji starożytności, która została przekazana samorządowi prowincjonalnemu. Wkrótce nastąpiło powołanie Prowincjonalnego Muzeum Starożytności Pomorskich (Provinzialmuseum Pommerscher Altertümer) z siedzibą w dawnym Pałacu Ziemstwa Pomorskiego – obecnym gmachu Muzeum Narodowego przy ul. Staromłyńskiej 27. W nowym muzeum utworzony został Dział Prehistoryczny. Powstało archiwum, w którym gromadzono informacje o zabytkach i odkryciach stanowisk archeologicznych. W tym też czasie został zamknięty dotychczasowy inwentarz zbiorów (ok. 9000 pozycji). Jednocześnie utworzono nową kolekcję – Prowincjonalny Zbiór Starożytności Pomorskich (Provinzialsammlung Pommerscher Altertümer) z nowym inwentarzem. Oba inwentarze, stary i nowy, obejmowały wszystkie zabytki z zakresu historii kultury, co sprawiło, iż żaden z wyodrębnionych działów muzealiów (zbiory archeologiczne, etnograficzne, historii regionu i miasta, sakralne) nie miał ciągłej numeracji.
- 1934-1945 – przebudowa gmachu muzealnego. Prowincjonalne Muzeum Starożytności Pomorskich zostało przemianowane w 1934 r. na Pomorskie Muzeum Krajowe (Pommersches Landesmuseum). Hans-Jürgen Eggers – kustosz Działu Prehistorycznego – podjął na szerszą skalę badania wykopaliskowe w regionie, pozyskując liczne źródła. Sporządził też dokumentację zbiorów archeologicznych regionalnych muzeów pomorskich oraz kolekcji pozamuzealnych. Provinzialsammlung osiągnął już ponad 5000 muzealiów oraz dodatkowo ok. 800 numerów mniej istotnych zbiorów archeologicznych. Wykonane zostały odpisy z notatek A. Stubenraucha oraz katalog kartkowy zabytków archeologicznych na podstawie inwentarza z czasów Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza. W sposób systematyczny prowadzona była dokumentacja archiwalna odkryć archeologicznych na Pomorzu. W latach 1942-1944, w związku z zagrożeniem nalotami, rozpoczęła się ewakuacja najcenniejszych eksponatów do miejsc przygotowanych na terenie całego Pomorza zgodnie z przepisami ochrony

przeciwnie. Wśród dyslokowanych zbiorów znalazło się ok. 700 zabytków archeologicznych⁸, znaleziska monet rzymskich, bizantyjskich i arabskich. W ramach tych działań przemieszczane były także zabytki w samym muzeum (m.in. część zbiorów archeologicznych zabezpieczono w piwnicach budynku). W 1944 r. gmach dwukrotnie został naruszony na skutek bombardowań, co spowodowało straty wśród zabytków pradziejowych. W styczniu 1945 r. muzeum zamknięto. Od kwietnia do lipca 1945 r. budynek zajmowały wojska radzieckie. 1 sierpnia 1945 r. powołano Muzeum Miejskie w Szczecinie (przekształcone wkrótce w Muzeum Pomorza Zachodniego, a w 1970 r. podniesione do rangi Muzeum Narodowego). Kolekcja archeologiczna pozostawiona w gmachu muzealnym znajdowała się na strychu i w piwnicy, po części zapakowana w skrzyniach⁹.

- 1946-1961 – organizacja Działu Prehistorycznego szczecińskiego muzeum. Tadeusz Wieczorkowski, kustosz zbiorów archeologicznych, odnalazł akta ewakuacyjne zabytków¹⁰. Próby ustalenia losów zbiorów zabezpieczonych poza budynkiem muzealnym nie przyniosły rezultatów. Brakowało również podstawowej dokumentacji zbiorów, w tym przede wszystkim ksiąg inwentarzowych. Odnalazły się natomiast akta archiwum Pomorskiego Muzeum Krajowego, a wśród nich najistotniejszy zasób, nieco tylko zdekompletowany – dokumentacja konserwatora archeologicznego (funkcję tę pełnił O. Kunkel) z teczkami znalezisk w poszczególnych miejscowościach przedwojennej Prowincji Pomorza¹¹. H.-J. Eggers – kontynuujący w Hamburgu studia nad pradziejami Pomorza i dwukrotnie odwiedzający Muzeum Pomorza Zachodniego¹² – dowiedział się o uratowaniu części zabytków z kolekcji starożytności pomorskich zgromadzonych ostatecznie w Stralsundzie i starał się naprowadzić szczecińskich muzealników na ten trop poszukiwań.
- 1962-1990 – pierwsze oficjalne informacje o przechowywaniu zabytków ze zbiorów szczecińskich w Museum für Ostmecklenburg w Stralsundzie. Dyrektor Muzeum Pomorza Zachodniego Władysław Filipowiak podjął rozmowy na temat przeprowadzenia wymiany opartej na podziale całości przedwojennych muzealiów archeologicznych Pomorskiego Muzeum Krajowego znajdujących się po wojnie w Szczecinie i w Stralsundzie. Plan tuż przed realizacją został zablokowany przez Ministerstwo Kultury NRD.
- 1991-2009 – ponowienie rozmów na temat wymiany zbiorów. Przeniesienie pertraktacji na drogę dyplomatyczną. Uzgodnienie zakresu wymiany na szczeblach ministerialnych obu państw. Ustalenie trybu i harmonogramu realizacji projektu pomiędzy instytucjami biorącymi w nim udział (Landesamt für Bodendenkmalpflege Mecklenburg-Vorpommern w Schwerinie i Muzeum Narodowe w Szczecinie) oraz dokonanie wymiany.

Rozpatrując szczeciński „pojedynczy przypadek” polsko-niemieckich zaszłości w dziedzinie dóbr kul-



- 7. Misa brązowa na stopce z wyposażenia grobu kurhanowego (okres rzymski). Lubieszewo, pow. gryficki
- 7. Bronze bowl on a foot, found in a burial mound (Roman period). Lubieszewo, Gryfice District



- 8. Zapinki palczaste srebrne, pozłacane ze znaleziska gromadnego (okres wędrówek ludów). Świelino, pow. koszaliński
- 8. Gilt silver radiate fibulae, found in a collective find (migration period). Świelino, Koszalin District



9. Splatany naszyjnik srebrny ze skarbku (wczesne średniowiecze).
Połczyn-Zdrój, pow. świdwiński

9. Plaited silver necklace from the treasure (early Middle Ages).
Połczyn Zdrój, Świdwin District

tury, należy zwrócić uwagę, iż tutejsza przedwojenna kolekcja archeologiczna była jednym z podstawowych elementów regionalnego zbioru świadectw dawnej kultury Pomorza, który u schyłku II wojny światowej znalazł się w dwóch sąsiadujących państwach. Cezury w jego dziejach nie stanowił początek, a końcowy etap wojny. Ewakuacja poza budynek muzealny, której podlegały wszystkie gałęzie kolekcji zgromadzonej w Pomorskim Muzeum Krajowym, nie tylko zbiory archeologiczne, miała charakter typowych działań zabezpieczających zabytki i dokumentację. Podczas selekcji muzealiów do wywozu kierowano się kryteriami oceny wartości przedmiotów, bez preferencji terytorialnych. Wybierane były znaleziska najcenniejsze, najbardziej reprezentatywne bądź unikatowe. Dyslokowano je do ponad 20 miejsc na terenie całej ówczesnej prowincji, głównie siedzib znaczących rodów pomorskich.

W ten sposób część szczecińskiej kolekcji archeologicznej została na miejscu, część zabezpieczona poza muzeum znalazła

się w granicach dzisiejszych Niemiec¹³, a pozostałe obiekty – zdeponowane w miejscach ewakuacji położonych w obecnych granicach Polski – zaginęły w zawierusze końca wojny i samego początku okresu powojennego¹⁴. W efekcie polskie zasoby muzealne pozbawione zostały grupy najcenniejszych, ekspozycyjnych zabytków starożytnych i wczesnośredniowiecznych, natomiast niemieckiej podstawowej partii kolekcji oraz archiwaliów dotyczących odkryć archeologicznych do 1944 roku. W skrajnych przypadkach podzielone między muzea w Szczecinie i Stralsundzie były nawet przedmioty pochodzące z jednego zespołu znalezisk (ze znalezisk gromadnych, wyposażenia grobu).

Charakterystyczna była zawsze chęć współpracy archeologów polskich i niemieckich – zarówno przedwojennych, jak i powojennych badaczy i muzealników – w kwestii przekazywania informacji o zabytkach szczecińskich, udostępniania ich, a także dążenia do unormowania sytuacji zbiorów. Możliwość dostępu do archiwaliów i artefaktów oraz do opracowań naukowych z pewnością niwelowała skutki podziału źródeł, ale najczęściej nie mogła zastąpić codziennego korzystania z nich ani upowszechniania choćby na wystawach, gdzie zastępowane były ilustracjami.



10. Wystawa czasowa „Zaginione – Ocalone” otwarta w ramach V Europejskiej Nocy Muzeów w Gmachu Głównym Muzeum Narodowego w Szczecinie, na której zaprezentowano część kolekcji z polsko-niemieckiej wymiany zabytków. Aranżacja wystawy nawiązywała do problematyki rozwiązywania zaszłości w dziedzinie dóbr kultury sąsiadujących państw
10. Temporary exhibition „Lost – Saved”, open under the 5th European Museum Night in the Main Edifice of the National Museum in Szczecin, where part of the collection from the Polish-German exchange of historic monuments was presented. The arrangement of the exhibition referred to the issue of solving past problems concerning cultural assets of neighbouring states

(Wszystkie fot. K. Kowalski)

Zabytki archeologiczne, które podlegały wymianie, pod względem chronologii reprezentują wszystkie epoki pradziejów i wczesne średniowiecze. Kolekcja przekazana partnerom z Niemiec była zdecydowanie liczniejsza, a jej wartości naukowa i wystawiennicza znacznie bardziej zróżnicowana niż zbiorów, które trafiły do Szczecina. Wśród muzealiów były znaleziska jednostkowe i zespoły (grobowe, skarby), a także serie inwentarzy z dużych badań wykopaliskowych. Największą grupę, bo ponad połowę puli zabytków z terenu Niemiec, stanowiły źródła z epoki kamienia, przeważnie przedmioty krzemienne i kamienne (przede wszystkim duża liczba jednostkowych znalezisk z Rugii) oraz wykopaliska z wielokulturowego stanowiska badane go na początku lat 40. XX w. w miejscowości Wartin. Niezmiernie istotne uzupełnienie tej kolekcji stanowił zasób archiwaliów archeologicznych z obszaru Pomorza Przedniego, który przekazany został w formie elektronicznej.

Przypisy

¹ Zob. wypowiedzi prof. Wojciecha Kowalskiego, prof. Władysława Filipowiaka, dr. Detlefa Jantzena i Krzysztofa Kowalskiego w wywiadzie Joanny Orłowskiej-Stanisławskiej – *Złoto Szczecina*, „Archeologia Żywa”, marzec-kwiecień 2010, nr 1 (47), s. 14-22; K. Kowalski, *Dialog muzealników. Polsko-niemiecka wymiana pomorskich zabytków archeologicznych*, „DIALOG” 2010, nr 92 (2010), s. 91-93.

² S. Czopek, *Wstęp do muzealnictwa i konserwatorstwa archeologicznego*, Rzeszów 2000, s. 14-15; por. także K. Kowalski, *Szczecińska Kolekcja Starożytności Pomorskich (I). Starożytności ocalone*, „Cenne, bezcenne/utraczone”, styczeń-kwiecień 2010, nr 1 (62), s. 20-25.

³ W. Filipowiak, *Sprawozdanie z działalności Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie za 1962 r.*, „Materiały Zachodniopomorskie” 1962, T. VIII, s. 549-559; tenże, *Muzeum Pomorza Zachodniego w dwudziestolecie (1945-1965)*, „Materiały Zachodniopomorskie” 1965, T. XI, s. 9-27.

⁴ Na temat historii i organizacji przedwojennych zbiorów archeologicznych w Szczecinie zob. K. Kowalski, *Zaginione – Ocalone. Dawna szczecińska kolekcja starożytności pomorskich*, folder wystawy, Szczecin 2010.

⁵ Na temat tego okresu historii Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza zob. M. Szukała, *Powstanie i działalność Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza w Szczecinie w latach 1824-1918*, Szczecin 2000.

⁶ Granice Prowincji Pomorze i podział administracyjny, jaki z niewielkimi zmianami stosowany był do 1945 r. przy układzie zabytków i archiwaliów archeologicznych zob. w: O. Kunkel, *Pommersche Urgeschichte in Bildern, Textteil*, Stettin 1931, końcowa wkładka z mapą.

⁷ Archiwum Działu Archeologii Muzeum Narodowego

Z kolei w skład otrzymanych znalezisk z terenu Polski weszły doborowe eksponaty – poczynając od broni, narzędzi, plastyki figuralnej, przedmiotów rytualnych z epoki kamienia, poprzez liczną grupę znalezisk gro-madnych i darów grobowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, inwentarze grobowe z okresu przed-rzymskiego, rzymskiego i wędrówek ludów, monety rzymskie i ze schyłku starożytności, a kończąc na wczesnośredniowiecznych skarbach srebrnych ozdób i monet, mieczach czy kilku unikatowych znaleziskach pochodzących z wiodących ośrodków pomorskich doby wczesnego średniowiecza: Kołobrzegu, Szczecina i Wolina.

Wymiana pozwoliła na uporządkowanie pomorskich zabytków archeologicznych i złagodzenie straty zasobów dziedzictwa archeologicznego obu części ziem pomorskich oraz służy pełniejszej prezentacji najstarszych odcinków dziejów ich kultury.

w Szczecinie, akta Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde.

⁸ Pod tym pojęciem należy rozumieć zarówno pojedyncze przedmioty, jak i zespoły lub części znalezisk zespołowych (skarbów, wyposażenia grobów), które składać się mogły z kilku do kilkuset elementów.

⁹ N.N. (K. Musianowiczówna), *Losy muzeów prehistorycznych na Pomorzu Zachodnim*, „Z otchłani wieków”, 1946, R. XV, z. 6, s. 96-102.

¹⁰ T. Wieczorowski, *Stan, potrzeby i zadania Działu Prehistorycznego Muzeum Miejskiego w Szczecinie*, „Z otchłani wieków”, 1947, R. XVI, z. 5, s. 141-143. Dokumenty te zostały sporządzone w 3 egzemplarzach. W dniu 29 stycznia 1945 r. (data zamknięcia *Pommersches Landesmuseum*) rozmieszczono je w 3 różnych miejscach w Szczecinie, w tym jeden w gmachu muzealnym. Właśnie ten dokument odnalazł w marcu 1947 r. Tadeusz Wieczorowski w piwnicy, gdzie zdeponowana została część zbiorów archeologicznych. Kolejny egzemplarz znajduje się obecnie w zasobach Archiwum Państwowego w Szczecinie – por. R. Gaziński, P. Gut, M. Szukała, *Archiwum Państwowe w Szczecinie – przewodnik po zasobie archiwalnym*, t. 1: *Akta do 1945 roku*, Warszawa-Szczecin 2002, s. 429; R. Gaziński, P. Gut, M. Szukała, *Staatsarchiv Stettin – Wegweiser durch die Bestände bis zum Jahr 1945*, „Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im Östlichen Europa”, T. 24, Oldenburg 2004, s. 526.

¹¹ W 1949 r. niemal 2300 skoroszytów tychże akt (na ogólną liczbę 2889 wszystkich odnalezionych i przekazanych akt Pomorskiego Muzeum Krajowego) przekazanych zostało z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych do

muzeum; zob. T. Białecki, *Pierwszy okres pracy Muzeum Pomorza Zachodniego w świetle dokumentów*, [w:] *Instantia est mater doctrinae. Księga jubileuszowa prof. dr. hab. Władysława Filipowiaka*, red. E. Wilgocki, M. Dworaczyk, K. Kowalski, A. Porzeziński, S. Słowiński, Szczecin 2001, s. 441-448; por. R. Gaziński, P. Gut, M. Szukała, *Archiwum...*, *op. cit.*, s. 428.

¹² Zob. H.-J. Eggers, *Pommersche Vorgeschichtsforschung im Exil (1945-60)*, „*Baltische Studien*“, 1961, *Neue Folge* T. 48, s. 75-104.

¹³ Zaznaczyć należy, iż zabytki ze szczecińskiej kolekcji zgromadzone w Stralsundzie były znaleziskami zarówno z terenów w obecnych granicach Polski, jak i z obszaru Niemiec.

¹⁴ W tym miejscu trzeba zasygnalizować, iż niektóre przedmioty zostały wtórnie ewakuowane z miejsca dyslokacji w Szczecinie w związku ze zbliżającym się frontem, natomiast w przypadku kilku zabytków, które winny pozostać w miejscach wyznaczonych na Pomorzu Zachodnim, brakuje danych, w jaki sposób trafiły do Stralsundu.

Krzysztof Kowalski

Beginning with individual cases – Something about the Polish and German Exchange of Pomeranian Antiquities

Nearly 50 years ago there arose an idea to regulate the issues around the archaeological collection of the pre-war Pommersches Landesmuseum in Szczecin, one part of which, after World War II, remained in Szczecin, whilst another part was taken to Stralsund. It was not earlier than in the 80s and 90s of the 20th century when the political transformations in the Central and Eastern Europe made it possible to commence effective Polish-German negotiations concerning this problem. The then started dialogue between archaeologists from the neighbouring regions, West Pomerania and Mecklenburg-Vorpommern, was moved onto the level of both countries' Ministries of Foreign Affairs, whilst the negotiations were conducted on the basis of The Republic of Poland and the Federal Republic of Germany Treaty on Good Neighbourly Relations and Friendly Cooperation, signed in Bonn on 17 June 1991, in which both parties ensure that they will endeavour *to solve problems relating to cultural assets and archives, beginning with individual cases* (Art. 28 Point 3).

The fundamental feature of archaeological museology, that is a strong connection of the gathered collection with a particular area, the extent of which is defined from a historical and administrative point of view and determined by location and importance of museum facilities, formed the basis for the concept of exchange of antiquities. The project was finalised in 2009. □

The beginnings of collecting Pomeranian antiquities date back to the first half of the 19th century and they are connected with establishment of Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde. This pre-war archaeological collection was one of the basic elements of the regional collection of the evidence for the early culture of Pomerania, which, at the end of World War II, was shared by two neighbouring states. The evacuation of a part of the collection had a form of typical activities conducted to protect antiques and documentation. In this way one part of the archaeological collection remained in Szczecin, whilst the part secured outside the museum was taken to territory of the contemporary Germany whilst the rest of the collection (deposited in evacuation locations within the present borders of Poland) were lost in the turmoil of war and first post-war years.

As regards chronology, the archaeological monuments that were subject to exchange come from various periods of the primeval history, up to the end of antiquity and early Middle Ages. The exchange allowed to collate the Pomeranian archaeological artefacts and mitigate the loss of archaeological heritage resources incurred by both parts of Pomerania and the present purpose of the exchange is to present, in a more complete way, the oldest history of culture of both Pomeranian regions. □